

VI. Yüzyılda İstanbul

İmparatoriçe Teodora kocasına hiddetle haykırdı: Paran var, gemiler kâfi, deniz açıktır, sen kaçacaksan kaç, ben burada kalacağım!

Charles Diehl'den çeviren Şeki Berker

VI. yüzyıl başlarında İstanbul büyük bir ahlâksızlık içinde idi. Şehrin hemen her yanı, hattâ saygı gösterilmesi gereken kilise ve manastırların civarları bile bu ahlâksızlığa sahne olmaktaydı. «Lenone» denilen kimseler imparatorluğun her yanına giderek güzel elbiseler, göz çekici mücevherlerle kandırdıkları zavallı kızları —başkent ahalisini eğlendirmek için— İstanbul'a getirirlerdi; bazan on yaşından küçük olan kızların bile sefil kimseler tarafından kandırıldığı olurdu. Esir veya hür bir çok kadınlar bu kandırmalara karşı koyamazlar ve bir defa düştükten sonra artık kendilerinden ayrılmıyacaklarına dair mukavele ile bağlanırlardı. Hulâsa VI. yüzyılda Bizans her çeşitten bir ahlâksızlık içinde bulunmaktaydı.

Allahın gazabından korkan dindarlar çok ileri giden dinsizlikten, küfürbazlıktan ve kumara düşkünlükten dert yandırmaktaydılar. Her yerde, gece gündüz kumar oynanırdı; oyuna büyük paralar ayrılır, büyük servetler bu yüzden yok olurdu. Bu kötülükler o kadar yayılmıştı ki, kiliseye bağlı olanlar bile ondan uzak kalamamışlardı. Rahipler de kumarhanelere giderler, masaların üzerinde elden ele dolaşan altınlara hırsla bakarlar; ellerini, gözlerini ve kulaklarını en iğrenç temaslarla buluştururlardı. Bununla beraber ahlâk bozukluğunun başlıca merkezi ipodrom ve tiyatro idi.

İmparator Justinien:

«Halkı eğlendirmek için oyunlar gerekir» derdi. Hükümetin en önemli işlerinden, düşüncelerinden biri tantanalı oyunlar, göz kamaştırıcı törenlerle halkın heves ve merakını tatmin etmektir. Halkı eğlendirmek için araba yarışları hayvan avları, insanlarla vahşi hayvanların boğuşmaları, tiyatro oyunları ve halkın daha çok sevdiği küçük ve kaba komediler, baletler, pandomimalar, canbaz oyunları, soytarıların maskaralıkları birbirini takip etmekte idi. Yeni yıl başlarında yedi gün yedi gece şenlikler yapılırdı. Hükümetin yeni bir lütfü, yeni bir iyiliği halkı tiyatroya veya sirk'e çekti. Justinien ahalinin sevgisini kazanabilmek için anfiteatrda yirmi aslan ile

otuz parsı aynı zamanda dövüştürmekten, yarışlarda kazananlara süslü ve çok değeri olan atlar vermekten, halka büyük ziyafetler çekmekten, bir günde —şimdiki hesaplara— dört yüz bin lirayı aşan para sarfetmekten daha iyi bir çare bulamamıştı.

Halkın avam kısmı gibi zengin zadedân gençleri, sivil halk gibi rahipler, hulâsa bütün Bizans tiyatroya ve ipodroma giderdi. Namus'u kadınların oraya gitmeleri yasak olmakla beraber bütün kadınlar yarışlara, atlara, arabacılar a ait bütün meselelere —kocaları kadar— uzaktan merak ederlerdi. Hiç bir millet, hattâ Romalılar bile VI. yüzyılda Bizanslıların ipodrom işlerine gösterdiği heves kadar merak göstermemişti. Kazanan arabacılar o günün kiralıkları, hükümdarları olurlardı: Bizzat imparator onları tebrik etmekle övünür; hükümet onların adına heykeller diker ve başkent'in şair ve edipleri onların parlak zaferleri için şiirler yazardı. En ciddi kimseler bile onlarsız hayatın zevk ve lezzeti kalmıyacağını söylerlerdi. Halk kazakların (yani yarış arabalarını idare edenlerin giydikleri özel elbisenin) renklerine göre ikiye ayrılırdı. Yeşiller ve maviler, bu arabacıların şerefine —güya yurdu tehlikeden korumak bahis mevzuu oluyormuş gibi— birbirleriyle dövüşmüşlerdir (1).

Bu oyuncuların idaresi için çok sayıda insana ihtiyaç vardı. Bazı günler imparator şerefine söylenilen şiirleri bestelemek için bestekârlara, şarkıcılara yardım etmek için çalgıcılara ve bunları da idare için orkestra şeflerine lüzum vardı. Sirk'in intizamını sağlamak için bir çok adamlar, seyircilerin gelişinde parmaklıkları indirmeye mahsus hademeler, arabacıların özel elbiseleriyle altın taçlarını saklamak için elbiseciler bulunduruldu. İki oyun arasındaki aralıklar için oyunculara, canbazlara, perendebazlara, ahır hizmetçilerine, hayvanların bekçilerine, oyuna mahsus elbise takımlarını saklıyanlara ve nihayet bunları giydiren kadınlara ihtiyaç vardı. Fakat en çok arabacılar aranırdı.

Bunlardan başka ipodromun içinde ve ci-

varında her türlü adamlardan, en çok zevkli bir gün geçirmek veya menfaat bulmak ümidiyle vakit geçiren serseri ve sefihlerden mürekkep bir grup yaşardı. Başkent'in en yüksek ahali tabakası yarışları tertip etmek maksadiyle teşekkül etmiş olan iki büyük cemiyetten birine bağlılığı şeref bildiğinden en kibar kimseler sirkte birbirlerine rastgelirler; orada arabacılar, soytarılar ve fena kadınlar arasına karışarlardı.

Sirk, kibar âlemlerinde bütün konuşmaların esasını teşkil ederdi: Bütün İstanbul gözde olan arabacı, şöhret kazanan aktris ile meşgul olurdu, bahse girişirdi. En ciddi kimseler de oyunların, arabacılar mahsus renklerin asılları hakkında bahse girişmekten, bunların mânalarını aramaktan, partilerden birinin galip gelmesinden, geleceğe ait hükümler çıkarmaktan geri durmazlardı. Herkes yeşilin toprağa delâlet ettiğini, bu rengin galip geldiği yılda mahsulün bol olacağını ve mavinin denize delâlet ederek bu renk galip gelirse deniz yolculuklarının sükûn ve rahat içinde geçeceğine kani idi. Tabii çiftçiler yeşil, gemiciler mavi renge taraftar idiler.

Modayı sirk tayin ederdi:

İpodroma giden kibar gençler kendilerini kibar olmıyanlardan ayırdetmek için —Fransada Direktuar zamanındaki süslü delikanlılar: «muscadins» gibi— ayrı bir kıyafette gezerler, garip tavırlar ile herkesin dikkatini çekerlerdi. Sakal ve bıyıklarını uzatırlar, Hünler gibi başlarının ön tarafını tıraş ederek ense saçlarını uzatırlardı.

Bilekte dar ve omuz üzerinde çok geniş ve şişkin bir çeşit elbise giyerler ve bu elbiseyle tiyatro veya sirkte alkışlamak için kollarını kaldırdıkları zaman pek kuvvetli ve adaleleri sağlam kimseler gibi görünmek isterlerdi. Hün tarzında bir nevi potur ile kundura, süslü nakışlı manto giyerlerdi. Bellerine iki yüzlü kısa kılıçlar takarlar, geceleri İstanbul sokaklarında dolaşırlar, gelip gidenlere hücum ederler, onların mücevherlerini ve elbiselerini alarak soyarlar, karşı koymak isteyenleri öldürürlerdi.

İmparator Anastas'ın ölümünden ve yeni bir hükümdar ailesinin tahta geçmesindenberi Yeşillere galebe çalan Maviler Partisi, ilkönce bu gece eğlencelerini tatbik etmişti. Hükümetin rakibi olan Yeşiller aleyhine yapılan cürüm ve cinayetlere zabıta veya mahkemenin karışmaması, suçluların cezasız kalmaları başkent'in en aşağı tabakalarında bulunan hırsız ve kaatillerin cüretlerini arttırdı. Nihayet, daima tecavüze uğrıyan, hükümet tarafından

hiçbir zaman himaye edilmeyen Yeşiller, kendilerini korumak için çeteler teşkil ettikleri zaman İstanbulda âsâyiş ve güvenden eser kalmadı.

Bu zamanlarda, kendi halinde yaşayan kimseler geceleyin sokağa çıkmağa cesaret edemezlerdi. Zengin adamlar, hırsızların taarruzlarından kurtulmak için fakir elbisesi giydiler, sahte mücevherler taktılar. Maamafî korku ve dehşet sürüp gitti. Artık Yeşiller ile Maviler bahis mevzuu olmamaya başladı. Borçlular alacaklılarından kurtulmak, esirler azat olmak, gençler babalarından para çekmek, âşıklar sevgililerini kaldırmak, sefihler eğlenmek için bu karışıklıktan faydalanıyorlardı. Düşmanı olanlar, onlardan kurtulmak için ücretli kaatilleri kolayca buluyorlardı. Kiliselerde, ruhanî âyin sırasında bile birçok defa adam öldürülür; hiçbir kimse bu cinayetin sebebini anlayamazdı. Silâhsız bir adamı bir vuruşta yere düşürmek gayet meraklı bir spor olmuş, kuvvet ve kahramanlığın delili sayılmıya başlamıştı.

Zabıta bir hareket yapmak istediği zaman yalnız Yeşilleri takip ederdi. Yargıçlar, partilerin arzularına tâbi olmazlarsa kendi hayatlarından korktukları için adaleti yerine getiremiyorlardı. Bu yüzden vakaların sayısı, günden güne çoğalmakta idi.

Bir gün Bizans iskelelerinden birinde bir genç kadın kocasıyla birlikte Anadolu sahiline geçmek için kayık binmişti; bir kaç delikanlı bu kadını çok güzel buldukları için takip ettiler ve deniz üzerinde yetişerek kendi kayıklarına geçmeğe mecbur bıraktılar. Kadının kocasının bağırıp çağırmalarına karşı, mütecavizler yuhalarla cevap veriyorlardı. Zavallı kadın namusunu kurtarmak için âciz ve meyus kocasının önünde kendisini kaldırıp Karadeniz Boğazına atmaktan başka bir çare bulamamıştı. Bu gibi vakalar çok defa teker-rür ettiği halde hayatta kalanlar hakkını aramağa muktedir olamazlardı.

Hükümet memurlarının, sarayda çok kuvvetli nüfuzluların himayesi altında bulunan mücrimler aleyhinde takibatta bulunabilmeleri için gerçekten büyük cesaret sahibi olmaları gerekti. Şehir préfet'si (valisi) Théodote bunu kendi zararına olarak denedi.

Hypatios adında itibarlı bir zat Ayasofyada öldürülmüş; bu mesele şehirde epey dedikodu uyandırmıştı. O sırada imparatorun yeğeni ve Mavilerin taraftarı Justinien ağır hasta idi. Maviler tarafından öldürülmüş olan zatın akrabası bu sayede fevkalâde olmak üzere imparatorun huzuruna girebildiler; im-

parator şehrin préfet'sine şiddet göstermesini emretti. Théodote hemen emri yerine getirmeğe çalıştı; bir çok cânileri tevkif ettirdi ve bazılarını öldürttü; öldürülenler arasında Théodose Tzicca adında çok zengin ve asalet unvanını taşıyan bir adam da vardı. Bu ölüm, préfet'nin felâketine sebep oldu. Ümidin dışında hastalıktan kurtulan Justinien koruduklarının intikamını almak istedi; onun istek ve ısrarı üzerine iftiraya uğrıyarak Senatoda yargılanan Théodote görevinden çıkarılıp Kudüseye gönderildi, orada da kendini öldürmek isteyen kaatillerden kurtulmak için bir manastıra girmek zorunda kaldı. Hasılı, ipodrom kavgaları şehir içinde öyle bir karışıklık meydana getirmişti ki, bir kaç yıl sonra büyük bir ihtilâlin çıkmasına sebep oldu.

Öbür yandan müneccimler, şarlatanlar, gelecekte haber verenler, falcılar ve hâtifler başkent ahalisinin fikri ve mânevi muvazenesini bozmaktan geri durmuyorlardı. Bir gün Yıldızlıkapıda hezeyan halinde bulunan bir kimse gelecekte haber verirken üç gün geçmeden denizlerin taşarak kâinatı yeni bir tufana boğacağını da haber verdi; korku içinde kalan büyük bir kalabalık kiliselere doldu; herkes mâbette dua ve yalvarmada bulunarak bu müthiş musibetin vukuunu bekledi. Bazan müneccimler bir felâket vukuunun yaklaştığını göklerde okurlar; hâtifler —görünmeyen hayallerin takiplerinden kurtulmak istiyorlarmış gibi— şaşkın bir halde sokaklarda koşarlar, kendilerini görüp korkan kimselere kıyametin pek yakın olduğunu haber verirlerdi. Bunların sözüne inanan halk hemen kiliselere koşup duaya başlarlar, feryat ve figan ederlerdi. Bazıları manastıra girerler, servet ve mansıplarından vazgeçerler; bazıları ise mallarını kiliselere vakıf veya hayırlı işlere sarfederlerdi; herkes öleceği zaman Allahın mağfiretine kavuşmak isterdi. Bazan bu heyecan haftalarca sürer; imparator fikirleri yatıştırmak için bir çare aramaz, bilâkis kendisi de umumî heyecana kapılırdı. Gerçi aklı başında olan adamlar başkentten rahat ve güvenini bozan bu tahrikçilerin tutulmaları gerekeceğini takdir ederlerdi; fakat hurafe ve yalanlara inananların sayısı pek fazla idi.

Bilhassa kadınlar en inanılmıyacak şeylere inanırlardı. Kocalarını yanlarında tutmak veya âşıklarını kendilerine bağhyabilmek için güzelliklerinden ziyade içenleri aşka müptelâ eden zehirli şuruplara, sihirbazların efsunlarına inanırlardı. Teodora dahi diğer kadınlar gibi bunlara inanırdı.

Henüz sirkte bir oyuncu iken arkadaşları

İndaro ve Chrysomallo ile birlikte âşıkları üzerinde ebedî nüfuz sahibi olabilmek için sihirler, efsunlar, şuruplar hazırlar; şeytanlara, sihirbazlara, falcılara, tâbirlere inanır; ilerisinden emin olarak başına gelecekleri beklerdi (2).

Yeşiller, Maviler, Nika ihtilâli. — 532 yılı Ocak ayında İstanbul çok karışık bir halde idi: Sirk partilerinin tahrikleri her zamankinden daha tehlikeli bir şekil almıştı.

Teodora, imparatoriçe olduğu gündendenberi, Yeşillere düşmanlığından dolayı, Mavileri cürüm işlemekte bile serbest bırakmıştı. Justinien bu hali hoş görmezdi. Fakat karısının arzusuna bağlı kalırdı; bazan da şiddetli tedbirlere karar verir, fakat imparatoriçenin hiddet ve sitemi karşısında derhal kararından dönerdi. İmparatoriçenin himayesinden emin olan Maviler cüretli hareketler yaparlardı. Bir memur hoşlarına gitmediği ve bir vali zorbalıklarını yasak etmek cesaretini gösterdiği takdirde, parti mensupları gürültülü gösterilerle düşmanın görevinden çıkarılmasını, cezaya çarpılmasını isterlerdi. Maviler partisine mensup bazı zorbaların değnekle dövülmesine müsaade etmiş bir Doğu kontu Antakya şehrinin büyük meydanında aynı cezaya çarpılmıştı. Anazarba (3) sokaklarında gidip gelenlere silâhla hücum eden iki Maviyi öldüren bir Kilikya préfet'si, Teodora'nın emriyle ilinin idare merkezinde çarına gerilmişti. İstanbulda gündüz adam öldürülürdü. Maviler, ellerinde kılıç, saray kapılarına kadar her yerde, hattâ imparatorun gözü önünde rakiplerine hücum ederlerdi. Eğer hükümdar onların şikâyet ve iddialarını hemen kabule yanaşmaz veya, onların memnun olmadıkları herhangi bir adamı himayeye meyleder gibi görünür, onlara rağmen adalet icrasına kalkışırsa Maviler hükümdarın huzurundan çıkan düşmanlarına hücum ederek kim olursa olsun döverler ve çok defa öldü zannıyla meydanda bırakıp giderlerdi. Zabıta, beceriksiz ve korkaktı, şiddet göstermeğe cesaret edemezdi; yahut, nasılsa işe karıştığı takdirde parti adamları üzerlerine gönderilen askerlere silâhla karşı koymaktan çekinmezlerdi.

Durumun tehlikesini arttıran şey sarayın tarafsızlığına çok öfkelenen Yeşillerin muhalefetlerine siyasî bir renk vermiye başlamış olmaları idi. Bunlardan çoğu eski hâmilere olan imparator Anastase'in ailesine bağlı ve sadık kalmışlardı; Anastase'in yeğenleri Hypatios ile Pompéios başkentte oturmakta oldukları için Yeşiller yeni hükümdar sülâlesi-

ne açıktan açığa düşman görünüyorlardı(4).

Mavilerin müşkülâtçı ve müsbeti sevbi-leri ile Yeşillerin hemen açık olan düşmanlıkları arasında şaşırıp kalan hükümet, nizam ve intizamı pek güçlükle muhafaza ediyor ve en ufak bir olayın partiler arasında bir birlik ve ittifak vukuuna sebep olmasından haklı olarak korkuyordu. Fazla olarak imparatorun bakanlarından ikisinin, Questeur Tribonien ile Prétoire préfet'si Kapadokya'lı Jean'ın kötü idareleri, zulüm ve fenalıkları genel bir hoşnutsuzluğun sürüp gitmesine sebep olmakta idi. Bu iki zattan birincisi bilgin ve iktidarlı bir hukukçu idi; fakat gayet aç gözlü ve para için her şeyi yapacak tıynetle olup adaleti rüşvet almya vasıta telâkki ederdi. Kanunları —kendisine başvuruların ihtiyaç ve cömertliklerine göre— bozar ve değiştirirdi. Öbürü mahir bir idare adamı, lâkin sert, vicdansız ve âdi idi; imparatorun masrafları için gereken parayı tebaadan almak maksadiyle hiç bir fenalıktan çekinmez; servetini sakladıklarından şüphe ettiği kimselere —çok defa ölüm ile sonuç bulan— işkenceler yaptırır, memurların en fena zulümleri yapmalarına müsaade ederdi. Umumun nefretine duçar olan bu iki şahıs —onların sadakatlerini ve hizmetlerini takdir eden— imparatorun yanında büyük bir nüfuz sahibi idiler. Fakat bütün bu sebeplerin doğurduğu heyecanlı hal, nihayet, sirkte başlıyağ az zamanda bütün bir şehre yayılan ve az kalsın Justinien'i taç ve tahtından mahrum bırakan Nika ihtilâline müncer oldu.

Bir pazar günü, 11 Ocak 532 tarihinde İpodromda koşu müsabakaları yapılıyordu. İmparator orada idi. Şüphesiz ki, sirka bakan Saint-Etienne kilisesinin kafesli pencereleri arkasından, sarayındaki Patriçyüs eşleri ve damdönerleriyle birlikte Teodora da oyunları seyrediyordu. Doğunun geleneklerini muhafazada çok ısrar eden Bizans sarayındaki tören ve teşrifat imparatoriçenin sık sık ahaliye

(Devamı var)

(1) A. A. Vasiliev'in verdiği izahata göre: «Arabacılar dört muhtelif renkte elbise giyerlerdi: Yeşil, mavi, beyaz ve kırmızı. Hıristiyan kilisesinin gladyatör dövüşmelerini menettiğindenberi araba yarışları payitahtın en fazla lezzetle seyrettiği bir temaşa halini almıştı. Her rengin arabacıları etrafında teşkilâtlandırılmış partiler toplanmıştı...» A. A. Vasiliev, Histoire de L'Empire Byzantin, Paris, 1932, t. I. Ve türk. terc., Bizans imparatorluğu tarihi, Arif Müfit Mansel, Ankara, 1943; c. I, s. 197-198.

İstannbulu Tılsımları

(Baştarafı 1482 hci sayfada)

zemheri geceleri İstanbulun büyücü karıları bu gemi ile sabaha kadar denizde gezip Akdeniz tarafını bir sene için büyüleyip düşmandan korurlarmış. Hattâ İstanbul alındığı zaman bu gemi Türklerin eline geçmişmiş...

Üçüncü tılsım ise Tophanede bulunan yine bakırdan bir gemi imiş. Buna da zemheri geceleri İstanbul sihirbazları binip Karadenizde gezerler ve o tarafı muhafaza ederlermiş. Yezid bin Muaviye Galatayı fethettiği zaman bu gemiyi ele geçirip parçalatmış.

Dördüncü tılsım, Sarayburnundaki üç başlı ejderha heykeli imiş. Akdenizden, Karadenizden ve Üsküdardan gelecek düşman gemilerini ateş püskürtüp yakarmış.

Beşinci tılsım ise yine Sarayburnunda üç yüz sütun üzerinde bulunan üç yüz adet deniz mahlûkunun resimleriymiş. Bunlardan meselâ, Hamsin zamanı hamsi balığı resmi haykırırsa Karadenizin bütün hamsi balıkları İstanbula akın edermiş. Bu suretle mevsimine göre hangisi bağırırsa o cins balıklar gelir ve tutulmuş. Peygamber Efendimizin doğumundaki zelzelede bu sütunların hepsi yıkılmış ve sonra enkazı Selimiye köşkünden Sinanpaşa kasrına kadar kaldırım gibi döşenmiş. Ancak rivayete göre yıkıldıkları zaman balık resimleri bulunan kısımlar denize düştüğünden hâlâ İstanbulun balığı pek çeşitli ve pek bolmuş.

Bundan başka, yirmi dört mil olan İstanbul kalesinin her mili başında ayrıca bir şeye tesir eden bir tılsım bulunduğu rivayet olunmuştur.

Sevgili okuyucular, bana kalırsa Avrupa ve Asyanın kilit noktasında ve Karadenizle Akdeniz yolunun üstünde bulunan stratejik ve ziyeti, emsalsiz tabii güzelliği, sayısız, değer biçilmez eski eserleri, san'at âbideleri, meşhur âb-u-havasiyle dünyanın en cazip şehri, bin beş yüz yıllık san'at ve medeniyet merkezi, Türkiyemizin gözbebeği olan İstanbulun bizzat kendisi bütün dünyayı kendisine çeken bir tılsımdır, hepsi bu kadar...

(2) Charles Diehl, Théodora impératrice de Byzance, Paris, 1937; p. 23 - 33.

(3) Anazarba, Adananın 50 kilometre kuzeydoğusunda harabeleri görülen eski bir şehirdir.

(4) Charles Diehl, Théodora impératrice de Byzance, 1937, p. 125.